

L'ACTUALITAT DEL *FILEB* PLATÒNIC, UN FULL DE RUTA

Bernat TORRES

Resum

L'article exposa, analitza i contrasta diverses perspectives de lectura del *Fileb* de Plató a partir de classificar-les en relació amb tres nuclis temàtics: a) la qüestió relativa al mètode o mètodes emprats (lògica i dialèctica); b) la qüestió relativa als plaers i la seva rellevància en la constitució de la bona vida (ètica); i finalment, c) la qüestió dels primers principis (metafísica o cosmologia). Aquesta tasca es realitza principalment a partir de la revisió de les ponències del vuitè *Symposium Platonicum* organitzat per la *International Plato Society* (IPS), dedicat exclusivament a exposar estudis i comentaris sobre el *Fileb*.

Paraules clau: Plató, *Fileb*, plaer, dialèctica, metafísica, ètica.

The Contemporary Meaningfulness of Plato's *Philebus*, a Road Map

Abstract

The article discusses, analyzes and contrasts different perspectives offered by the contemporary commentators of Plato's *Philebus*. The different commentaries will be classified in relation to the three subjects: a) the method or methods (logic and dialectics), b) the question concerning pleasures and its importance in the constitution of the good life (ethics), and finally, c) the question of first principles (metaphysics). The paper bases a big part of its analysis on the volume dedicated to the eighth *Platonicum Symposium* organized by the *International Plato Society* (IPS) and devoted exclusively to expose contemporary studies on Plato's *Philebus*.

Key words: Plato, *Philebus*, pleasure, dialectics, metaphysics, ethics.

El present treball ofereix un mapa de les interpretacions contemporànies del *Fileb* de Plató a partir de la revisió i el comentari d'alguns dels textos més rellevants recollits en el volum dedicat al vuitè *Symposium Platonicum* organitzat per la *International Plato*

Society (IPS) i editat per Luc Brisson i John Dillon.¹ Aquest volum exposa comentaris sobre el *Fileb* de Plató dividits en les tres seccions següents: la qüestió relativa al mètode o mètodes emprats (lògica i dialèctica); la qüestió relativa als plaers i la seva rellevància en la constitució de la bona vida (ètica) o la vida política (filosofia política); i, finalment, la qüestió ontològica o relativa als principis (el límit, l'il·limitat i la seva barreja). A continuació exposarem aquells treballs de cadascuna d'aquestes seccions que considerem més rellevants i representatius.² Des del nostre punt de vista, aquests treballs són els que centren l'atenció en el joc complex entre l'estructura argumentativa i la dramàtica del *Fileb* platònic.³ Així doncs, deixarem de banda, també per qüestions d'espai, aquells treballs que no compleixen aquesta característica i que sovint llegeixen el diàleg platònic des d'una perspectiva analítica o evolutiva, que tendeix a desatendre la complexitat del text platònic, tot aixecant murs que poden impedir un accés a la complexitat del diàleg.⁴

Abans de començar aquest repàs, però, val la pena fer esment de l'article introductori de Dorothea Frede.⁵ L'autora alemanya comença constatant que, a diferència del que passa en el cas d'Aristòtil, la noció d'*eudaimonia* en el pensament platònic es pot entendre de dues maneres diferents: com a forma de vida en què el plaer no sembla central o ho és en tant que derivat del coneixement (tal com passaria en el cas del *Fedó* o *La*

¹ Cf. J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *Plato's Philebus, Selected papers from the eight Symposium Platonicum. International Plato Studies* 26. Sankt Aguntin: Academia Verlag, 2010.

² Per raons de claredat expositiva en el si de cada subdivisió hem variat l'ordre de presentació dels articles respecte de l'ordenació alfabètica amb què els editors els han classificat. En cap cas, però, no hem fet sortir cap autor de la secció en què els editors l'han situat.

³ Creiem que davant la complexa tasca d'interpretar el diàleg platònic es fa necessària una integració de models (Cf. J. SALES, *Estudis sobre l'ensenyament platònic. I: Figures i Desplaçaments*. Barcelona: Anthropos, 1992, pp. 24-27) que permeti una interpretació capaç d'aclarir el conjunt del diàleg (els seus temes i les diverses perspectives que ens permeten aproximar-nos-hi), sense excloure cap de les seves parts. Aquest mètode de treball ha quedat exposat, entre d'altres, a J. MONSERRAT, *Hermenèutica i Platonisme*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 2002; J. SALES, *Estudis sobre l'ensenyament platònic. II: A la flama del vi. El Convit platònic, filosofia de la transmissió*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1996; J. MONSERRAT, *El polític de Plató. La gràcia de la mesura*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1999. Vegeu també la nostra tesi doctoral, *Raó, plaer i bona vida en el Fileb de Plató*, defensada a la Universitat de Barcelona (URL: <http://hdl.handle.net/2445/41715>).

⁴ La imatge del mur, tal com hem aclarit en un altre lloc (B. TORRES, «Murs i riqueses en el *Fileb* de Plató, l'estat de la qüestió de les lectures contemporànies». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia* [Barcelona], XXIII (*Butlletí Platònic*, IX), 2012, pp. 239-270.), ens remet a la dificultat d'accedir al text platònic entesa com a necessitat d'abatre «el mur divisor i entre el tractament filosòfic i el que s'acostuma a anomenar el seu revestiment dramàtic» (Cf. P. FRIEDLÄNDER, *Platon*, vol. II. Berlín, 1964, p. 245; vegeu J. SALES, «Two Figures of Platonic Hermeneutics: The Wealthy Young Man and the Wall», a: BOSCH-VECIANA, A.; MONSERRAT MOLAS, J. (eds.), *Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues*, vol. I. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 2010, p. 17.). Els murs són abundants en les interpretacions del *Fileb* perquè aquest diàleg ofereix, a aquells que vulguin trobar-los, mètodes, doctrines i savieses més o menys revisades en relació amb els diàlegs suposadament anteriors o posteriors.

⁵ La professora alemanya és possiblement una de les persones que més ha treballat el *Fileb* platònic contemporàniament, traduint-lo tant a l'anglès com a l'alemany. Cf. D. FREDE, *Plato. Philebus*. Cambridge: Hackett Publishing Company, 1993; D. FREDE, *Platon Werke Übersetzung und Kommentar*, Band III 2. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1997.

República), o com a barreja de plaer i raó (tal com semblarien defensar el *Fileb* o les *Lleis*).⁶ Tanmateix, la defensa platònica d'una vida entesa com a barreja de plaer i raó en què cap dels dos elements no és el bé (cf. *Fileb* 20b-23b), però en què la raó li és més propera (cf. *Fileb* 66c), no ha de ser acceptada, segons Frede, sense certes reserves. Aquestes reserves són principalment degudes a dos elements: la forma del diàleg, i el seu contingut. El primer element, la forma del diàleg, posa de manifest el misteri del retorn de Sòcrates, ja que, d'una banda, la seva defensa de la vida mixta es realitza mitjançant un mètode diví que no s'acaba d'emprar del tot (cf. *Fileb* 16c-18c) i, de l'altra, a partir d'un record diví que sembla perseguir més la conversió de Protarc que no pas assegurar la pròpia posició de Sòcrates (cf. *Fileb* 20b-21e). Segons Frede, el retorn de Sòcrates s'explica perquè aquest vol proposar la millor forma de vida per a tot home, no tan sols per al filòsof i, a més, ho vol fer amb un esperit clarament democràtic, amb un interlocutor que discuteix amb ell i s'hi enfronta. Això, tanmateix, no esvaeix les reserves de Frede, per la qual cosa l'autora alemanya fixa la mirada en el contingut del diàleg, on es posa de manifest que el plaer és entès en un doble vessant: com quelcom de positiu en la mesura que representa el retorn a un estat d'equilibri, i com quelcom de negatiu en la mesura que es vincula amb una mancança. Aquest fet explica la raó per la qual Sòcrates es dedica a examinar el plaer, però encara no ens permet entendre la raó per la qual defensa una vida barrejada com a millor, ja que el plaer sempre implica una mancança i, per tant, un mal. Amb tot, l'autora alemanya conclou que la defensa d'una vida barrejada com a millor forma de vida només resulta coherent si acceptem que l'home sempre viu en un flux permanent (cf. *Fileb* 43a); en un constant procés de generació i regeneració (cf. *Fileb* 27d-e, 32a-b, 42d, 46c, 53c-55c) que acaba revertint en un bé per a ell. Ens hem de conformar, tot i que Frede sembli reticent a acceptar-ho, a ser el que ella anomena «constant hunters on earth».⁷

1. Lògica i dialèctica en el *Fileb*

La primera secció d'articles es troba agrupada sota la categoria «Lògica i dialèctica» i inclou diversos treballs sobre la temàtica genèrica de la metodologia emprada en el *Fi-*

⁶ «The question whether Plato really changed his mind and for what reasons he assigned an important role to pleasure in human life is the topic of this article» (cf. D. FREDE, «Life and its Limitations: the conception of happiness in the Philebus», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, p. 4).

⁷ Cf. D. FREDE, *op. cit.*, 2010, p. 16. Val a dir que el punt de vista sobre el tot del *Fileb* que Frede ens ofereix aquí varia, des del nostre punt de vista, de les exposicions anteriors de l'autora alemanya, sobretot respecte de l'estatut atorgat a la millor vida que persegueix el diàleg (vegeu la versió anglesa del seu treball, cf. *Plato. Philebus*. Cambridge: Hackett Publishing Company, 1993, i la versió alemanya, molt més completa i menys agosarada que l'anglesa: cf. *Platon Werke Übersetzung und Kommentar*, vol. III/2. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1997). La diferència vindria donada pel fet que l'autora alemanya posa més èmfasi aquí en els dubtes sobre la preferència socràtica per una vida de pura raó i sembla indicar més raons en contra que a favor d'aquesta tesi.

leb. Com ja hem indicat, nosaltres deixarem aquí de banda aquelles contribucions que no se centren en l'estructura argumentativa i dramàtica del diàleg, treballs que, en aquest cas, tracten la qüestió del mètode des d'una suposada evolució, revisió o coherència del conjunt del pensament de Plató, deixant així de banda massa sovint la concreció de l'argument i la dramacitat del diàleg.⁸

Comencem pel treball de Christopher Gill, que considera que la forma del diàleg condueix el lector vers la *maïèutica* i que cada diàleg ha de ser llegit en primer lloc des d'ell mateix.⁹ Gill centra el seu treball a preguntar-se per la manera com es manifesta en el *Fileb* la relació entre la forma i el contingut del diàleg, tot examinant la problemàtica introducció de dos marcs generals per a l'anàlisi: el mètode diví i la divisió del tot en quatre gèneres. L'autor americà sosté que ni les lectures analítiques ni les esotèriques permeten resoldre aquesta qüestió: les primeres perquè veuen els marcs del *Fileb* com a portes vers una revisió o substitució de la teoria de les idees;¹⁰ les segones perquè veuen en els dos mètodes indicacions relatives als ensenyaments orals de l'Acadèmia i, per tant, externes a la forma mateixa del diàleg. Gill conclou, al nostre parer encertadament, que l'estatut de veritat dels arguments del diàleg no s'assoleix amb els mètodes descrits (que tenen un caràcter hipotètic més que no pas conclusiu), sinó en el joc que posa de manifest la forma del text; Plató escriu el *Fileb* perquè considera que el seu procediment, tot i ser fal·lible en diversos sentits, assoleix conclusions fonamentades.¹¹

En aquesta mateixa secció trobem el treball de Noburu Notomi, que ens ofereix un magnífic exercici de comentari de l'escena inicial del diàleg (cf. 11a1-12b10). El professor japonès considera que aquesta escena posa de manifest que la pregunta «què és el bé?» es completa i s'enriqueix amb la pregunta «què és allò que fa bona la vida?». La

⁸ Indiquem només que aquests treballs vinculen o analitzen el mètode de la divisió i la recol·lecció en relació amb el que Plató hauria presentat en diàlegs tardans, com el *Fedre*, *El polític* o *El sofista*; gairebé tots aquests autors defensen que hi ha una clara continuïtat entre aquests diàlegs del període tardà; vegeu els articles de H. BENSON («Collection and Division in the *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 19-24.), F. BRAVO («El método de la división y la división de los placeres en el *Filebo* de Platón», *ibid.*, pp. 25-30), M. L. GILL, («The Divine Method in Plato's *Philebus*», *ibid.*, pp. 36-46) o CH. KAHN («Dialectic, Cosmology and Ontology in the *Philebus*», *ibid.*, pp. 56-67).

⁹ Cf. CH. GILL, «*Dialogue Form and Philosophical Content in Plato's Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, 2010, p. 48; CH. GILL, «Dialectic and the Dialogue Form», a: J. ANNAS; C. ROWE (eds.), *New perspective on Plato, modern and ancient*. Washington, Cambridge i Londres, 2002, pp. 145-171).

¹⁰ Cf. K. M. SAYRE, *Plato's Late Ontology: A Riddle Resolved*. Princeton: Princeton University Press, 1983, pp. 118-186; CH. KAHN, «Dialectic, Cosmology and Ontology in the *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 56-67.

¹¹ Cf. CH. GILL, *op. cit.*, 2010. L'article de Michel Narcy presenta un enfocament semblant al de Ch. Gill, però és menys ambiciós. Narcy centra l'interès en la manera com els interlocutors interactuen entre ells i nota que l'estranyesa del *Fileb* és que Sòcrates no es dedica tant a preguntar sobre la posició de Protarc com a respondre ell mateix en relació amb una posició que ell anomena «la nostra» (cf. *Fileb* 11a2, 11b6). La clau per entendre aquestes estranyeses del *Fileb* es trobaria, segons Narcy, sobretot en una comparació amb *El sofista*, on l'estranger mostra la necessitat de conciliar l'ésser i l'esdevenir; de la mateixa manera, en el *Fileb* es mostra que ni el plaer ni l'enteniment permeten assolir la vida feliç (cf. 21a-e). Cf. M. NARCY, «Socrate à l'école de l'Étranger d'Élée», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, 2010.

discussió es modifica per aquesta raó en dos sentits: en primer lloc, ara es pregunta per la vida humana i respecte de l'ànima, la qual cosa exclou de la recerca els béns externs i la vida dels éssers vius en general (l'home és l'ésser que posseeix intel·ligència, la qual resideix en l'ànima). En segon lloc, perquè, tal com mostra *La República*, no té sentit que un dels candidats s'erigeixi com el bé, raó per la qual cal un tercer (de manera semblant a com passa en *El sofista*, 250b7).¹² En tot cas, canviant la qüestió, la recerca s'adreça vers el mateix lloc amb una altra intenció: «The *Philebus* as a whole pursues and constructs the good in human life through λόγος. The leading figure is our Socrates who, through his whole life, made λόγος and life one and the same».¹³

Finalment, esmentem el treball de Harold Tarrant, que ens ofereix una nova contribució a la discussió sobre la identitat dels enemics de *Fileb* (els «δυσχερεῖς» de 44c) i la seva vinculació amb Espeusip. El seu article ofereix noves dades extretes de fonts diferents de les que ja havia ofert l'article clàssic de Malcolm Schofield,¹⁴ com la *Magna Moralia* (cf. 2.7.1-21) o l'*Strameis* de Climent d'Alexandria (cf. II. 22.133.4). El terme 'δυσχερεῖα' hauria esdevingut un terme tècnic que Espeusip empraria principalment per criticar les idees platòniques com a transcendents i pures, la qual cosa li hauria permès també negar l'existència de qualsevol plaer pur que se situés per sobre de l'estat de manca de dolor, estat amb què Espeusip semblaria identificar el plaer i que es descriu també en el *Fileb* (cf. 44c1 i ss.). Tarrant conclou, tanmateix, que certament sembla que Plató proposa qüestions a debats que es trobaven en el si de l'Acadèmia tot fent ús d'idees d'altres acadèmics, però «precisely who had been the originator of these ideas seldom matters. So Plato reworks a variety of current academic ideas and feeds them back to his colleagues in an effort to promote an ethics that will serve the new generation's needs».¹⁵ Creiem encertada la conclusió de Tarrant quan afirma que allò que fa Plató és un cert exercici de *maièutica* sobre la seva pròpia escola, posant a prova les doctrines que hi apareixen i tractant-les com si provinguessin d'altres autors.¹⁶

2. Qüestions ètiques i polítiques en el *Fileb*

A continuació exposarem alguns dels treballs situats en la segona secció del llibre; en primer lloc, els dedicats a qüestions ètiques i que giren principalment al voltant de la

¹² Vegeu per a aquesta qüestió: N. NOTOMI, *The unity of Plato's Sophist: between the sophist and the philosopher*. Cambridge, 1999.

¹³ Cf. N. NOTOMI, «The questions asked in the *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, p. 79.

¹⁴ Cf. M. SCHOFIELD, «Who Were the οἱ δυσχερεῖς in Plato *Philebus* 44a ff.?», *Museum Helveticum*, 28, 1971, pp. 2-20.

¹⁵ Cf. H. TARRANT, «'A Taste of the Doctrines of each group of Sages': Plato's Midwifery at work in the Academy», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, p. 119.

¹⁶ Recordem que aquesta finalitat *maièutica* del diàleg ja havia estat apuntada per Ch. Gill en un sentit diferent.

qüestió dels plaers i, a continuació, els dedicats a pensar el *Fileb* des d'una perspectiva política. En relació amb el primer subgrup, els treballs es poden separar al seu torn entre els que se centren en la qüestió del plaer des d'una perspectiva evolutiva o en tot cas comparativa i, d'altra banda, aquells en què la qüestió del plaer es tracta primàriament des de l'estructura dramàtica i argumentativa del diàleg mateix. Com ja hem comentat, creiem que aquesta segona manera de fer resulta més fidel a la complexitat de la lletra platònica; les tres propostes que presentem de la primera tendència ens semblen, tanmateix, de prou interès per incloure-les aquí.

Comencem, doncs, amb el treball de Graciela E. Marcos de Pinotti, representant de la primera tendència dins del primer subgrup esmentat. De Pinotti concentra el seu comentari sobre la relació entre plaer i φαντασία en el passatge 36c3-40e5 i defensa que en el *Fileb* es resolen qüestions deixades obertes en el *Teetet*, concretament el dubte sobre l'accés a les coses mateixes (cf. *Teetet*, 179c2-7). Hi hauria un lligam entre el caràcter sempre vertader de les opinions que defensa Protàgores i el sempre vertader dels plaers que defensa Protarc. De Pinotti sosté que en el passatge 36c3-40e5 del *Fileb* el plaer es desvincula de l'αἴσθησις per passar a vincular-se amb la φαντασία, una capacitat de produir imatges que només mediatament es refereix a la impressió sensible. Seria en aquesta φαντασία on es produeix la falsedat del plaer. Amb tot, l'argument del *Fileb* reforçaria així la refutació de les tesis de Protàgores exposades en el *Teetet*, presentades en aquest darrer cas només des de la perspectiva epistemològica i en el *Fileb* des de l'experiència del plaer i l'acció humanes.¹⁷

L'article de Michael Erler, que segueix en molts punts la lectura de Frede, ens ofereix una lectura original centrada en la tesi segons la qual tant en el *Fedó* com en el *Fileb* el tema central és una determinada forma de vida i la rellevància que hi tenen les afeccions. L'autor alemany defensa que, tot i la diferent valoració de les afeccions en els dos diàlegs, l'argument del *Fileb* deixa aclarir bé l'estat emocional del personatge Fedó en el *Fedó*. És més, Erler considera que en ambdós casos la vida es presenta com una mena de tragèdia: en el *Fileb* els sentiments de dolor són inevitables i, per tant, el joc entre plaer i dolor també; en el *Fedó* la vida filosòfica es descriu com una manera d'evitar la mort. La tesi final d'Erler és que en el *Fileb* s'aclareix allò que queda implícit en l'actitud de Fedó davant la mort de Sòcrates: la barreja entre dolor (per la separació) i plaer (per l'expectativa de Fedó davant la vida i també davant la vida després de la mort de Sòcrates).¹⁸

Encara en aquesta primera tendència del primer subgrup trobem el treball de Mark L. McPherran, en què es comparen el *Fileb* i *El convit* en relació amb el rerefons mèdic

¹⁷ Cf. G. E. M. PINOTTI, «Placer y phantasia en *Filebo* 36c3-40e5», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 188-193.

¹⁸ Cf. M. ERLER, «*Philebos* und *Phaidon* über die Qualität von Emotionen», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, 2010, p. 157.

del primer i també respecte del lloc d'eros en ambdós diàlegs. McPherran, seguint Moes,¹⁹ considera que el *Fileb* s'entén bé si el pensem com un diagnòstic pel mal dels hedonistes des de la perspectiva del metge filòsof d'inspiració hipocràtica (la centralitat del model d'ompliment i buidor, el model hidràulic, tal com l'anomena McPherson, seria una mostra d'aquesta herència hipocràtica) i que, d'altra banda, ja trobem present en el discurs d'Erixímac en *El convit* (cf. 185e-189d).²⁰ En el *Fileb* no queda clar el lloc d'eros en la constitució de la bona vida (el $\nu\omicron\upsilon\varsigma$ còsmic i l'humà orienten la vida, però quin és el lloc d'eros?); de fet, eros s'esmenta com a cert dolor de l'ànima relacionat amb la por o la ira i, en termes generals, designa el plaer barrejat de la generació. Tot i que en el *Fileb* no hi trobem l'eros celeste d'*El convit*, sí que hi trobem un eros similar –encara que renovat per una antisensualitat que ens recorda el *Fedó*– al d'aquest diàleg.²¹

En la segona tendència del primer subgrup esmentat anteriorment, centrat a observar la qüestió dels plaers prioritàriament a partir del seu context dialògic, hi trobem l'article de Satoshi Ogihara, dedicat a examinar les característiques del personatge *Fileb*. Ogihara defensa la distinció entre els plaers propis del cos i els propis de l'ànima permet entendre l'hedonisme del personatge *Fileb*, centrat sobretot en els plaers corporals i desconnectat dels psíquics. Aquesta distinció també ens remet a la qüestió de la separació entre cos i ànima, és a dir, al fet que les condicions i funcions de l'ànima no es puguin reduir a les sensacions passives pròpies dels processos corporals (cf. 33d2-35d7).²² Per la seva banda, Katja Maria Vogt presenta una tesi poc habitual entre els comentaristes, ja que defensa que en el *Fileb* no es produeix un atac contra els hedonistes, tal com mostraria el fet que el plaer rep el cinquè lloc del rànquing de les possessions, juntament amb la mesura, la bellesa i «altres membres il·lustres de la constel·lació platònica». Plató, acaba Vogt, exposa en el *Fileb* que tot ésser humà persegueix d'alguna manera el plaer, però que això cal fer-ho de la manera correcta.²⁴

¹⁹ Cf. M. MOES, *Plato's Dialogue Form and the Care of the Soul*. Nova York, 2000.

²⁰ Cf. M. L. MCPHERRAN, «Love and Medicine in Plato's Symposium and *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, p. 208).

²¹ Cf. M. L. MCPHERRAN, *op. cit.*, 2010. Encara en aquesta primera tendència del primer subgrup trobem dos treballs que versen sobre la qüestió de la barreja com a forma de vida. Es tracta del treball d'Aikaterini Lefka, que defensa que la vida mixta exposada a 20b-22 és una preferència real de Plató (A. LEFKA, «La vie mixte' du *Philèbe* : une concession pragmatique de Platon au plaisir?», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, 2010, pp. 172-176); i el treball de Suzanne Obdrzalek, que examina la presència en el *Fileb* de la *homoiosis theos* que trobem en diàlegs com el *Teetet*, *El convit* o les *Lleis*. Obdrzalek analitza les tres aparicions de la vida mancada de plaers (cf. 20e-22c; 32d-33b; 43b-c) i conclou que es tracta d'una vida divina més que no pas humana (Cf. S. OBRZALEK, «Fleeing the Divine - Plato's Rejection of the Ahedonic Ideal in the *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 209-214).

²² Cf. S. OGIHARA, «The Contrast between Soul and Body in the Analysis of Pleasure in the *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 215-220.

²³ Cf. HERÒDOT, *Històries*, 1.32.

²⁴ Cf. K. M. VOGT, «Why Pleasure Gains Fifth Rank: Against the Anti-Hedonist Interpretation of the *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 250-255.

Finalment, esmentem els articles que pertanyen al segon subgrup que hem indicat anteriorment, dedicats al tractament de qüestions polítiques i que, com veurem, enfocquen les qüestions comparant el *Fileb* amb altres diàlegs platònics. És el cas del treball de Francisco Lisi, dedicat a examinar les similituds entre el *Fileb*, el *Timeu* i *La República* respecte de la noció de νόμος. Segons Lisi, la clau del diàleg es troba a 26b5-c1, on apareix la llei com a portadora del límit: de la mateixa manera que l'aclariment del *Timeu* ens permet pensar la base còsmica de tota antropologia humana per tal d'elaborar una legislació, en el *Fileb* la descripció dels plaers i els coneixements cal entendre-la en l'horitzó del seu valor pràctic per a la legislació. El *Fileb* no tan sols determina la funció de la norma com a límit, sinó que defineix aquells plaers i dolors sobre els quals cal aplicar la norma: els plaers barrejats amb dolor, els quals coincideixen, segons Lisi, amb els tres àmbits de la vida anímica descrits a *La República* (la concupiscible, la irascible i la racional).²⁵ El *Fileb* ens oferiria així la fonamentació filosòfica de la legislació platònica, la llei-intel·lecte com a forma de mediació entre el bé i el plaer, entre allò que esdevé i allò que és.

En una línia semblant trobem el treball de Richard Stalley, que defensa que l'aparició del personatge Gòrgies en el passatge 58a7-d8 ens remet al diàleg homònim (cf. *Gòrgies* 452e4-8). Ara bé, així com en el *Gòrgies* Sòcrates es mostra clarament hostil amb la retòrica gorgiana i la compara amb una mena de cosmètica (cf. 463a6-466a2), en el *Fileb* li dona un clar valor positiu. Stalley nega que la contradicció entre aquests dos diàlegs es pugui respondre afirmant que Sòcrates és irònic,²⁶ ja que el context és seriós i res no indica que el comentari sigui irònic; tampoc no sembla raonable que Plató simplement hagi canviat el seu punt de vista des de la redacció del *Gòrgies*,²⁷ ja que tant aquest darrer diàleg com el *Fileb* tracten de cercar l'equilibri entre la recerca de plaer i el coneixement (en el primer cas en relació amb la retòrica i en el segon en relació amb la bona vida). L'alternativa que defensa Stalley és que el canvi de perspectiva només es pot explicar en relació amb el context i la intenció que caracteritza ambdós diàlegs: en el *Fileb* la retòrica és el millor dels sabers pel que fa a la satisfacció de les necessitats humanes, però no és el millor saber en termes absoluts, lloc que quedaria reservat a la dialèctica. Aquest fet, conclou Stalley, tindria sentit si existís realment una forma de retòrica veritablement beneficiosa per als homes, cosa que no es diu en el *Fileb*, però sí en *El polític* (cf. 303d4-305d5) o en les *Lleis* (cf. 718a6-723d4).²⁸

²⁵ Cf. F. LISI, «Ley, placer e intelecto en el *Filebo*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, p. 183; vegeu també F. LISI, *Einheit und Vielheit des platonischen Nomosbegriffes. Eine Untersuchung zur Beziehung zwischen Philosophie und Politik bei Platon*. Königstein: Taunus, 1985, pp. 104 i següents.

²⁶ Com voldria J. C. B. GOSLING, *Plato. Philebus*. Oxford: Clarendon Press, 1975, pp. 128-129; 223.

²⁷ Com voldria R. HACKFORTH, *Plato's Examination of Pleasure. A Translation of the Philebus*. Cambridge: The University Press, 1958, pp. 113-114.

²⁸ Cf. R. STALLEY, «The *Philebus* and the Art of Persuasion», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 227-236.

3. Els primers principis en el *Fileb*

La secció sobre els primers principis inclou diversos treballs en què es tracta sobre els principis que en el *Fileb* serveixen per descriure la realitat o la nostra manera d'accedir-hi: el límit i l'il·limitat (o alternativament l'u i els molts), la barreja entre ambdós i la causa que l'ha generada (cf. 23c-31a). Dividirem els treballs següents entre els que centren l'anàlisi dels principis en l'argument cosmològic del diàleg (23c-31a) i els que ho fan centrant-se en la secció metodològica del mateix (12c-20a).

Luc Brisson serveix per encetar el primer grup d'articles, ja que la seva exposició permet situar de manera clara la noció de causa i d'ànima en el *Fileb* de Plató. Brisson parteix d'una anàlisi del passatge 29a6-30d5, en què es determina l'estatut cosmològic de la raó o intel·ligència, identificada amb la causa tant en el món com en l'home. L'autor francès considera que el passatge es pot llegir bé conjuntament amb el *Timeu*, tot i que en el *Fileb* l'ordre d'exposició és invers, ja que anem del particular al general, de l'home al cosmos. La correspondència i jerarquització entre allò que hi ha en el món i allò que hi ha en l'home (sempre inferior i més petit) troba la dificultat de situar la funció i el sentit de l'intel·lecte. Això és així perquè l'intel·lecte se'ns presenta en un doble sentit: d'una banda, com a *fabricació*, cosa que el situa més enllà del món i com a preexistent a ell i, al mateix temps, com a creador del cos i de l'ànima (cosa que ens remetria al *Timeu*; cf. 41d4-e1, 42e-43a, 53b-61c); de l'altra, l'intel·lecte se'ns presenta com a *ordenador* i, per tant, com a garant de l'ordre dins l'ànima i dins el cos del món (cosa que ens remetria al llibre II de les *Lleis*). Brisson indica que independentment de la manera com es resolgui la qüestió de si l'intel·lecte se situa dins o fora del món, cal tenir en compte que aquest es troba sempre vinculat a una ànima, ja que, tal com ens indica el diàleg, sense ànima no hi hauria ni saviesa ni intel·lecte (cf. *Fileb* 30c8-9). Però si això és així, es pregunta l'autor francès, com s'explica la fabricació de l'ànima per part de l'intel·lecte, si entenem que aquest té sempre ja una ànima? La resposta a aquesta pregunta es trobaria essencialment en la interpretació del *παρέχον* de 30b2, terme que pot significar tant que la causa intel·lectiva *produeix* des d'un més enllà²⁹ com que simplement *ordena* immanentment el món.³⁰ Brisson considera que cal poder combinar el sentit de l'intel·lecte com a fabricació i com a ordenació tot mantenint la possibilitat del joc entre transcendència i immanència,

²⁹ Cf. R. HACKORFTH, *op. cit.*, 1958, p. 55.

³⁰ Com voldrien Delcomminette o MacCabe (Cf. M. McCABE, «Téléologie et autonomie dans le *Philèbe* de Platon», a: M. DIXSAUT (ed.), *La fêlure du plaisir. Études sur le Philèbe de Platon I*. París: Vrin, 1999, pp. 221-241; S. DELCOMMINETTE, *Le Philèbe de Platon: introduction à l'agathologie platonicienne*. Philosophia Antiqua, 100. Leiden - Boston: Brill, 2006). Brisson considera, encertadament des del nostre punt de vista, que aquesta lectura és fortament aristotelitzant i que redueix a la immanència elements del diàleg que no podem assegurar que ho siguin (com la noció del bé).

ja que en el *Fileb* s'hi insinua, encara que no queda plenament clar, que hi ha quelcom d'anterior al món i a l'home que ha produït totes les coses i que també les ha ordenat.³¹

L'article de Fulcran Teisserenc també centra l'atenció sobre la noció de causa en el passatge cosmològic. Les seves conclusions difereixen clarament de les de Brisson (a qui no fa cap referència), ja que considera que la causa cal entendre-la en un sentit immanent, com a força ordenadora, i no pas com a causa productora. Així doncs, la posició defensada en el *Fileb* seria clarament diferent de la que trobem en el *Timeu* o en *El polític*. La raó d'aquesta immanència és, segons Teisserenc, que l'intel·lecte inserit en el món permet entendre millor la seva dimensió pràctica. Així, el sentit de l'argument cosmològic no és ni l'acord amb els savis sobre els quals Sòcrates ha ironitzat, ni l'intent de reconfortar la pietat de Protarc, sinó «configurar sobre una base naturalista la funció de la intel·ligència en nosaltres».³² Amb tot, Teisserenc, en la línia de Delcomminette i MacCabe (tot i que aquests autors no són citats en cap moment), defensa que la causa té un estatut clarament immanent.³³

L'article de Maurizio Migliori, des d'una perspectiva marcadament esotèrica i centrada en els principis hermenèutics de l'escola de Tübingen-Milà, analitza el significat de les nocions de *πέρας* i *ἄπειρον* per acabar aclarint la noció de barreja, a partir de la qual ens ofereix una descripció del sentit de la secció cosmològica del *Fileb*. Migliori sosté que la barreja és l'únic principi que veritablement existeix; el límit i l'il·limitat es troben continguts en la barreja, cosa que permet entendre, segon Migliori, que Plató ens parli d'una tempesta (cf. *Fileb* 29a10), car és justament d'això del que es tracta, d'una tempesta entre aquests elements i d'una causa que procura ordenar-ho tot. Aquesta causa es pot pensar bé, segons Migliori, des d'*El polític*, on se'ns indica que som a la tercera era, en què la divinitat intervé com a causa eficient ordenadora d'una realitat desordenada. En el *Fileb* passaria exacta-

³¹ Cf. L. BRISSON, «Lecture de *Philèbe* 29a6-30d5», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 340-341. Molt proper a la lectura de Brisson trobem el treball d'Andrew Mason, que examina la causa tot negant que es tracti d'una causa externa i productiva (Cf. F. M. CORNFORD, *Plato's Cosmology*. Londres: Lund Humphries, 1937, p. 197; G. M. A. GRUBE, *Plato's Thought*. Londres: Methuen, 1935, p. 170; H. CHERNISS, *Aristotle's Criticism of Presocratic Philosophy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1944, p. 607), i tampoc una intel·ligència creadora del món i separada d'ell (Cf. R. HACKFORTH, *op. cit.*, 1958, 55, n. 1; 56, n. 1; W. K. C. GUTHRIE, *A History of Greek Philosophy V*. Cambridge, 1978, pp. 215, 275, n. 1; R. D. MOHR, «The number theory in Plato's *Republic* VII and *Philebus*», *Isis*, 72, 1981, pp. 620-627). Com a tercera possibilitat, Mason defensa que la causa és una ànima, però no és l'ànima del món. Aquesta ànima diferent seria, segons Mason, el déu de Plató, que ell identifica amb el demiürg del *Timeu* (Cf. A. MASON, «Plato's God: the evidence of the *Philebus*», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, pp. 285-298).

³² Cf. F. TEISSERENC, «D'une causalité démiurgique en cosmologie et en éthique», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, 2010, p. 347.

³³ Francesco Fronterotta defensa aquesta mateixa posició, però ho fa a la llum d'alguns passatges d'*El sofista* (cf. 219b; 265b); cf. F. FRONTEROTTA, «Nature and structure of the cause in *Philebus* 26e1-27b3», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, 2010, p. 271; vegeu també F. FRONTEROTTA, «Questioni eidetiche in Platone: il sensibile e il demiurgo, l'essere e il bene». *Giornale critico della filosofia italiana*, 85, 1997, pp. 412-436.

ment el mateix: el cosmos té una causa externa, la qual imposa un cert ordre sobre el caos (cf. 30c3-7).³⁴

L'article de Samuel Scolnicov tracta també dels principis exposats en el *Fileb*, però ho fa a partir del tractament del problema de l'u i dels molts, que apareix a 15b i següents, és a dir, en la part inicial del diàleg. En el centre del seu article s'hi situa la qüestió de l'estatut del que ell anomena la meravella (*wonder*) de l'u i els molts (cf. *Fileb* 15b i seg.), a partir de la qual Scolnicov ens ofereix una bona clau per llegir el diàleg com a tot. El tema de l'u i els molts, com qualsevol dels arguments socràtics, no pretén crear un sistema o desenvolupar una teoria, sinó passar d'una ἀπορία a una εὔπορία, és a dir, resoldre problemes concrets en situacions concretes. Això es fa mitjançant un joc entre hipòtesis: la sostinguda per Protarc, segons la qual el plaer és idèntic a ell mateix i no admet diferenciacions (cf. *Fileb* 12d7-e2), i la proposada per Sòcrates, que és la meravella de l'u i els molts, la qual ens ha de permetre pensar qualsevol unitat (com la del plaer). Scolnicov veu molt bé que analitzar una unitat significa determinar-ne l'estructura constitutiva i també les estructures on aquesta se situa, raó per la qual les diferències en el si de cada unitat es poden expressar mitjançant un λόγος. Això, en el cas del plaer, implica mostrar-ne la complexitat i també la vinculació amb la δόξα com a font de la seva falsedat. Aquesta solució, tanmateix, implica la copresència de l'u i els molts en la mateixa cosa, la qual cosa permet, segons Scolnicov, vincular el *Fileb* amb el *Parmènides*. De fet, segons Scolnicov, després del *Parmènides*, la filosofia platònica implica la superació del principi de no-contradicció, tal i com es mostra en el primer argument d'aquest diàleg (cf. *Parmènides* 137c4-5,³⁵ en què la descripció és compatible amb la hipòtesi de Protarc en el *Fileb*). Scolnicov defensa, per tant, que en el *Fileb* es fa necessari restringir el principi de no-contradicció, ja que el tractament del món sensible i l'examen del plaer requereixen acceptar certes contradiccions. El sentit i la funció de la dièresi és, per tant, el de distingir la mónada vista de totes les altres i situar-la en una xarxa d'idees.³⁶

Amb tot, doncs, l'anàlisi dels treballs realitzats sobre el *Fileb* de Plató ens mostra en primer lloc la vitalitat i l'actualitat de l'estudi d'aquest diàleg, al qual es vinculen diverses qüestions i àmbits de forma original i sempre generadora de reflexions. Hem vist com els principals nuclis temàtics tractats en relació amb aquest diàleg (la qüestió ètica, la qüestió ontològica i la qüestió metodològica) s'interpreten sovint mitjançant el recurs a certes doctrines o teories que no sempre es troben en la lletra platònica, però que acaben servint com a recurs per interpretar-ne el contingut. En aquest sentit, la presèn-

³⁴ Cf. M. MIGLIORI, «Uni-molteplicità del reale e dottrina dei Principi», a: J. DILLON; L. BRISSON (eds.), *op. cit.*, 2010, pp. 292-306. Vegeu, sobre la significació del mite d'*El polític*, J. MONSERRAT; B. TORRES, «La edad de Cronos, ¿una anti-utopía en "El Político" de Platón?». *Res Publica Litterarum*, 17, 2006.

³⁵ Cf. PARMÈNIDES, fr. 7.1: «Οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο δαμῆ εἶναι μὴ ἔόντα».

³⁶ Cf. S. SCOLNICOV, *op. cit.*, 2010, p. 335.

cia de doctrines o elements externs al diàleg mateix pot fer en algunes ocasions de mur que impedeix l'accés al text platònic, on el contingut argumentatiu es troba íntimament lligat amb l'acció dramàtica i literària: Hem volgut defensar que cal, en relació amb el *Fileb* (però també amb qualsevol dels textos de Plató), retornar sempre al text per tal de veure com s'hi mostren les qüestions, en l'entremig d'una situació dramàtica i d'un *logos* que intenta aclarir esforçadament alguna qüestió o experiència que ens ha de fer retornar, en definitiva, a l'observació del diàleg des de la pròpia experiència viscuda. Una experiència viscuda que és, en el cas del *Fileb*, la dels plaers, les raons i les esperances que constitueixen la nostra vida.

Bernat TORRES

Universitat Internacional de Catalunya

«EIDOS, Hermenèutica, Platorisme i Modernitat»

bernattorres@gmail.com

Nota crítica rebuda: 5 de desembre de 2013. Nota crítica aprovada: 16 de febrer de 2015.